

ЕВРОПЕЙСКА СИСТЕМА ЗА ИНТЕГРИРАНА СТАТИСТИКА НА СОЦИАЛНАТА ЗАЩИТА (ESSPROS)

Приходи и разходи на системата през 2015 година

Финансирането на социалната защита в България се осъществява чрез социално-осигурителни вноски на принципа на солидарността или чрез пряко финансиране от държавния бюджет. През 2015 г. отчетените в ESSPROS **приходи** за финансиране на системата за социална защита в страната са в размер на 16 956.6 млн. лв., от които 8 036.46 млн. лв. са средства от държавния бюджет, 8 610.5 млн. лв. са средства от осигурителни вноски и 309.7 млн. лв. са класифицирани като други приходи (табл. 1). Спрямо предходната година се наблюдава увеличение на приходите от осигурителни вноски с 6.9%, а на вноските от държавния бюджет - с 6.6%.

1. Приходи на системата за социална защита в България, 2013 - 2015 година

	2013		2014		2015	
	млн. лв.	%	млн. лв.	%	млн. лв.	%
Общо приходи	15744.7	100.0	16826.2	100.0	16956.6	100.0
Приходи от осигурителни вноски	7746.0	49.2	8282.4	49.2	8610.5	50.8
Вноски от държавния бюджет	7663.6	48.7	8209.2	48.8	8036.5	47.4
Други приходи	335.0	2.1	334.6	2.0	309.7	1.8

През 2015 г. **разходите** за социална защита са 15 811.6 млн. лв., което представлява около 17.9% от brutния вътрешен продукт на страната за същата година (табл. 2). В сравнение с предходната 2014 г. общите разходи за социална защита се увеличават с около 2.2%, а съответният им дял от brutния вътрешен продукт намалява с 0.6 процентни пункта.

2. Разходи на системата за социална защита в България и относителен дял от brutния вътрешен продукт, 2013 - 2015 година

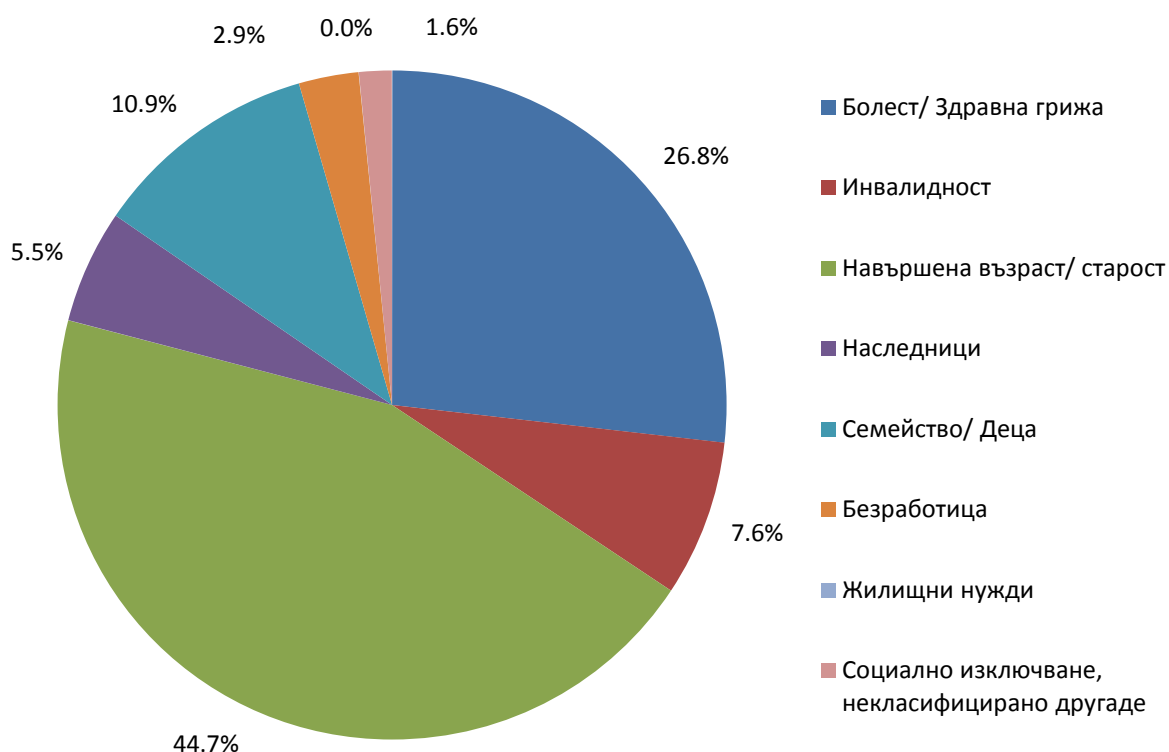
	2013	2014	2015
	млн. лв.	млн. лв.	млн. лв.
Общо разходи	14443.2	15471.9	15811.6
Относителен дял от brutния вътрешен продукт - %	17.6	18.5	17.9

Обезщетения за социална защита

Най-висок относителен дял в обезщетенията за социална защита заемат разходите по функция „Навършена възраст/Старост” (44.7%) с основен компонент „разходи за пенсии“. Значителен дял заемат и разходите по функция „Болест/Здравна грижа” (26.8%) и „Семейство/Деца” (10.9%).

Фиг. 1. Разпределение на обезщетенията за социална защита в България по функции през 2015 година

Преобладаващата форма на получаване на социални обезщетения е изплащането на парични обезщетения (периодични или еднократна сума). През 2015 г. разходите за парични обезщетения са в размер на 10 620.3 млн. лв., или 69.2% от общо изплатените обезщетения за социална защита.

Над 60% от паричните обезщетения се изплащат по функция „Навършена възраст/Старост” (табл. 3), като основната част от тях не се свързва с изискването за покриване на допълнителни условия при получаването им, тъй като са резултат от участие в социалноосигурителната система. Значителен дял заемат паричните обезщетения, изплащани по функции „Инвалидност” (9.2%) и „Семейство/Деца” (10.1%).

През 2015 г. разходите за обезщетения в натура са в размер на 4 735.4 млн. лв., приблизително колкото са били през 2014 година. С най-висок относителен дял са разходите по функцията „Болест/Здравна грижа” (77.6%).

3. Относителен дял на обезщетенията в България по функции, 2013 - 2015 година

	2013		2014		2015	
	млн. лв.	%	млн. лв.	%	млн. лв.	%
Парични обезщетения						
• Общо	9708.1	100.0	10213.0	100.0	10620.3	100.0
• По функции						
Болест/Здравна грижа	350.4	3.6	382.4	3.7	437.2	4.1
Инвалидност	932.0	9.6	957.2	9.4	977.5	9.2
Навършена възраст/Старост	6227.7	64.2	6558.7	64.2	6830.2	64.3
Наследници	798.3	8.2	821.6	8.0	840.4	7.9
Семейство/Деца	940.8	9.7	1034.6	10.1	1071.1	10.1
Безработица	402.1	4.1	400.9	3.9	409.1	3.9
Жилища и социално изключване	56.7	0.6	57.8	0.6	54.8	0.5
Обезщетения в натура						
• Общо	4234.6	100.0	4784.3	100.0	4735.4	100.0
• По функции						
Болест/Здравна грижа	3273.2	77.3	3766.1	78.7	3676.9	77.6
Инвалидност	182.4	4.3	194.8	4.1	184.2	3.9
Навършена възраст/Старост	35.1	0.8	36.3	0.8	37.9	0.8
Наследници	0.0	0.0	0.0	0.0	0.4	0.0
Семейство/Деца	548.7	13.0	573.8	12.0	610.0	12.9
Безработица	40.6	1.0	33.3	0.7	36.6	0.8
Жилища и социално изключване	154.5	3.6	180.2	3.8	189.5	4.0

Настъпилите промени в системата за социална защита в България през отделните години могат да бъдат проследени по функции и включените в тях видове обезщетения.

Функция „Болест/Здравна грижа”

Функцията „Болест/Здравна грижа“ обхваща „парични обезщетения, които заместват изцяло или частично загубата на доход при временна неработоспособност поради болест или злополука, както и медицинска помощ, предоставяна в рамките на системата за социална защита за поддържане, възстановяване или подобряване на здравето на защитените срещу този риск лица“¹.

През 2015 г. по функция „Болест/Здравна грижа” са изплатени 4 114.1 млн. лв., или 26.8% от общо изплатените обезщетения за социална защита.

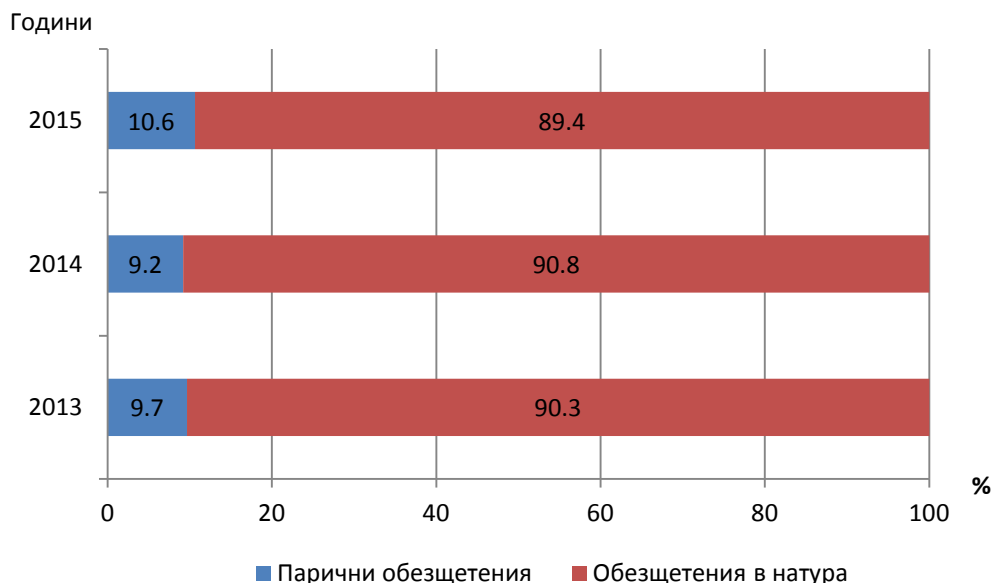
¹ „European system of integrated social protection statistics - ESSPROS, Manual and user guidelines”, 2016 edition.

Разходите за парични обезщетения (периодични или еднократна сума) заемат 10.6% от обезщетенията по тази функция и са в размер на 437.2 млн. лева. Периодичните парични обезщетения обхващат платен отпуск поради трудова злополука, професионална болест или общо заболяване. Като еднократни суми се включват предоставените финансови средства за лечение на лица под 18 години в чужбина, както и финансовото подпомагане на български граждани за извършване на дейности по асистирана репродукция.

Изплатените обезщетения в натура по функцията през 2015 г. са в размер на 3 676.9 млн. лв. и обхващат плащания за болнична, първична и специализирана извънболнична помощ, дентална помощ, медико-диагностична дейност и плащания за лекарствени продукти и медицински изделия, извършвани от Националната здравноосигурителна каса. В разходите за обезщетения в натура се включват и плащания, извършвани от Министерство на здравеопазването за центровете за спешна медицинска помощ, домовете за медико-социални грижи и държавните психиатрични болници, както и плащанията по здравни пакети, договорени чрез допълнителното здравно осигуряване. През 2015 г. относителният дял на обезщетенията в натура от общите разходи по функцията е 89.4%.

Фиг. 2. Относителен дял на разходите по видове, функция „Болест/Здравна грижа“, 2013 - 2015 година

Функция „Инвалидност“

Функцията „Инвалидност“ обхваща помощи и обезщетения, които „осигуряват доходи на лица под законово установената пенсионна възраст, чиято способност да работят и печелят е ограничена до ниво, по-ниско от определения със закон минимум поради физическо или умствено заболяване; осигуряват рехабилитационни услуги, специално предназначени за хората с увреждания, и/или предоставят стоки и услуги, различни от медицинска помощ, на хора с увреждания“.¹

¹ „European system of integrated social protection statistics - ESSPROS, Manual and user guidelines“, 2016 edition.

През 2015 г. разходите по функция „Инвалидност” са в размер на 1 161.7 млн. лв., или 7.6% от общо изплатените обезщетения за социална защита. В парична форма те са 84.1% от обезщетенията по функцията. Периодичните парични обезщетения обхващат пенсия за инвалидност поради общо заболяване, трудова злополука и професионална болест, пенсия за военна и гражданска инвалидност, социална пенсия за инвалидност, добавка за чужда помощ, месечна добавка за социална интеграция на хората с увреждания, месечна целева помощ за телефонни услуги за военноинвалиди, както и месечна добавка за диетично хранене и лекарствени продукти. Преобладаващ дял (69.9%) от паричните обезщетения по функцията заемат разходите за пенсии за инвалидност. Еднократните суми в размер на 59.4 млн. лв. са предназначени за финансиране на проекти за трудова реализация на хора с увреждания, за целеви помощи за хора с увреден слух или увредено зрение, както и за изработване, покупка и ремонт на помощни средства, приспособления, съоръжения и медицински изделия.

Разходите за обезщетения в натура през 2015 г. са в размер на 184.2 млн. лв., или 15.9% от общите разходи по функцията. Основен дял (около 50.0%) заемат разходите за подпомагане при извършване на ежедневни дейности - домашен социален патронаж, социален и личен асистент. Към обезщетенията в натура се включват още разходите, направени за домове за възрастни с увреждания, защитени жилища, класифицирани като разходи по настаняване, както и разходите, свързани с рехабилитация и дневни центрове за лица с увреждания.

4. Разпределение на обезщетенията в натура по функция „Инвалидност“, 2013 - 2015 година

	2013		2014		2015	
	млн. лв.	%	млн. лв.	%	млн. лв.	%
Обезщетения в натура	182.4	100.0	194.8	100.0	184.2	100.0
Настаняване	46.2	25.3	48.2	24.8	50.0	27.1
Подпомагане при извършване на ежедневни дейности	99.0	54.3	110.0	56.5	95.3	51.7
Рехабилитация	14.1	7.7	14.9	7.7	16.4	8.9
Други обезщетения в натура	23.2	12.7	21.6	11.1	22.6	12.3

Функция „Навършена възраст/Старост”

Функцията „Навършена възраст/Старост” обхваща помощи и обезщетения, които „осигуряват заместване на доходите, когато възрастният човек се оттегли от пазара на труда, гарантират определен доход, когато дадено лице е достигнало определена възраст, и/или предоставят стоки и услуги, чиято необходимост произлиза от личните или социалните обстоятелства при възрастните хора“.¹

Разходите по тази функция заемат най-голям относителен дял от изплатените обезщетения за социална защита (около 44% за периода 2013 - 2015 г.). Към функцията се включват всички

¹ „European system of integrated social protection statistics - ESSPROS, Manual and user guidelines”, 2016 edition.

видове пенсии, отпускани след навършване на законово установената възраст за пенсиониране в страната. През 2015 г. по функция „Навършена възраст/Старост” са изплатени 6 868.1 млн. лв., от които 6 823.8 млн. лв. за парични обезщетения, свързани с участие в осигурителната система, и 6.4 млн. лв. за парични обезщетения, които се получават след прилагане на подоходен критерий.

През 2015 г. по функция „Навършена възраст/Старост” са изплатени 37.9 млн. лв. обезщетения в натура (разходи за домове за стари хора и дневни центрове за стари хора), или 0.8% от общите разходи по функцията.

Функция „Наследници”

Функцията „Наследници” обхваща помощи и обезщетения, които „осигуряват временни или постоянни доходи на лицата, които са претърпели загуба на съпруг/а или близък роднина, обикновено когато последният представлява основният източник на доходи за бенефициента, компенсират наследниците за направените разходи за погребение и за всякакви трудности, причинени от смъртта на член на семейството, предоставят стоки и услуги на наследниците, отговарящи на условията“.¹

Наследници могат да бъдат съпруга/та, бившият/ата съпруг/а на починалото лице, неговите или нейните деца, внуци, родители или други роднини. Обезщетенията, отпускани по тази функция, не зависят от подоходен критерий.

През 2015 г. по функция „Наследници” са изплатени 840.8 млн. лв., или 5.5% от общо изплатените обезщетения за социална защита. Към функцията се включват наследствените пенсии, добавката към пенсията на починал/а съпруг/а, както и еднократните суми, изплатени на наследници на починало осигурено лице или пенсионер от Универсален/Професионален пенсионен фонд.

Разходите за обезщетения в натура по функция „Наследници“ през 2015 г. са в размер на 0.36 млн. лв. и представляват предоставени еднократни целеви помощи за погребение по Закона за военноинвалидите и военнопострадалите.

Функция „Семейство/Деца”

Функцията „Семейство/Деца” обхваща помощи и обезщетения, които „предоставят финансова подкрепа на домакинствата при отглеждане на деца, финансова помощ на лица, които подпомагат роднини, различни от деца и/или социални услуги, специално предназначени да подпомагат и защитават семейството, особено децата“.

През 2015 г. разходите за обезщетения по функция „Семейство/Деца” заемат 10.9% от всички обезщетения за социална закрила. Общият размер на изплатените обезщетения по функцията е 1 681.2 млн. лв. и спрямо предходната година нарастват с 4.5%.

През 2015 г. за парични обезщетения, свързани с подоходен критерий, са отделени 412.6 млн. лв., или 24.5% от разходите по функцията. Обезщетенията включват месечна помощ за отглеждане на дете до една година за неосигурен родител, месечна помощ за отглеждане на дете до

¹ „European system of integrated social protection statistics - ESSPROS, Manual and user guidelines”, 2016 edition.

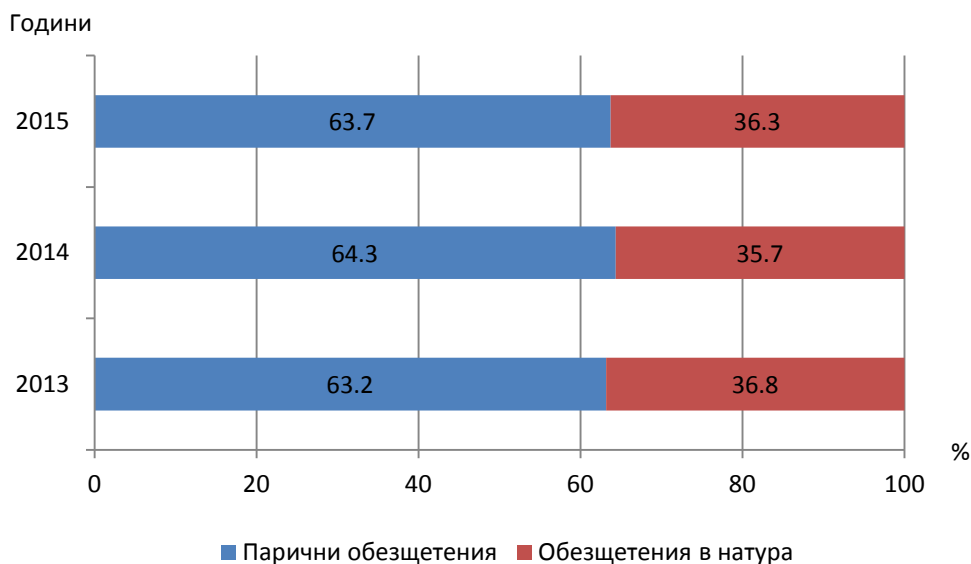

завършване на средно образование, еднократна помощ при бременност и еднократна целева помощ за деца в първи клас.

Без условия се отпускат обезщетения за: бременност и раждане, обезщетения при трудоустрояване поради бременност и кърмене, обезщетение по време на отпуск за отглеждане на малко дете, обезщетение при осиновяване на дете от 2 до 5-годишна възраст, месечна помощ за отглеждане на дете с трайни увреждания до 2-годишна възраст, месечни средства за отглеждане и възпитание на деца в приемни семейства, месечни стипендии за подпомагане на ученици с трайни увреждания и за ученици без родители след завършено основно образование, еднократна помощ при раждане, еднократна помощ за отглеждане на дете от майка студентка, еднократна помощ за отглеждане на близнаци. За този вид обезщетения са изплатени 658.5 млн. лева.

Обезщетенията в натура се отнасят до разходи за детски ясли, разходи за настаняване, които обхващат звената „Майка и бебе“, центровете за настаняване от семеен тип и домовете за деца, както и целева помощ за пътуване на многодетни майки и социални надбавки в натура, изплащани от работодателя. Изплатените обезщетения в натура през 2015 г. са в размер на 610.0 млн. лв., или 36.3% от разходите по функция „Семейство/Деца“, като спрямо предходната година размерът на обезщетенията в натура е нараснал с 6.3%.

Фиг. 3. Относителен дял на разходите по видове, функция „Семейство/Деца“, 2013 - 2015 година

Функция „Безработица“

Функцията „Безработица“ обхваща помощи и обезщетения, които „заместват изцяло или частично загубата на доход на работник/служител, произлизащи от загубата на платена работа, предоставят средства за съществуване на лица, които влизат или повторно навлизат на пазара на труда, компенсират за загубата на доходи поради частична безработица, заместват изцяло или частично загубата на доход на по-възрастен работник/служител, който се пенсионира преди навършване на законово установената пенсионна възраст поради намаляване на работните места по

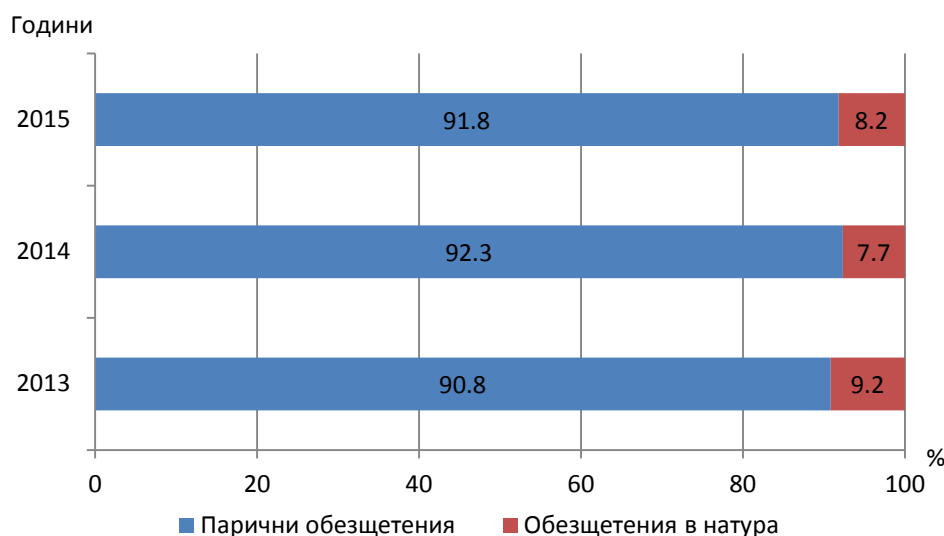
икономически причини, подпомагат за покриване на разходите за обучение или преквалификация на търсещите работа, подпомагат безработните лица при поемане на разходите за пътуване или преместване с цел получаване на работа, предоставят помощ и облекчение чрез предоставяне на подходящи стоки и услуги“.¹

През 2015 г. по функция „Безработица“ са изплатени обезщетения в размер на 445.7 млн. лв., или 2.9% от общо изплатените обезщетения за социална защита. Спрямо предходната година разходите по функцията се увеличават с 2.7%.

Относителният дял на еднократните плащания от паричните обезщетения по функцията нараства от 15.2% през 2014 г. на 16.2% през 2015 г., или с 1.0 процентни пункта.

Обезщетенията в натура се отнасят към активните мерки на пазара на труда и включват разходи при наемане на безработни извън населеното място по постоянен адрес, разходи за обучение и услуги по търсене и предлагане на работа. Относителният дял на обезщетенията в натура се увеличава от 7.7% през 2014 г. на 8.2% през 2015 г., или с 0.5 процентни пункта.

Фиг. 4. Относителен дял на разходите по видове, функция „Безработица“, 2013 - 2015 година

Функция „Жилищни нужди“

Функцията „Жилищни нужди“ се базира на „посредничеството на обществените власти за подпомагане на домакинствата при поемане на разходите за жилище. Основен критерий за определяне на обхвата на функцията е наличието на определящ подоходен критерий“.¹

В България този вид помощ се предоставя като обезщетение в натура. Отчитат се: месечна целева помощ за заплащане на наем на общински жилища, като бенефициенти могат да бъдат сираци до 25-годишна възраст, завършили социален учебно-професионален център, самотни стари хора над 70-годишна възраст, както и родител, отглеждащ сам дете/деца. Включват се и разходите за месечна добавка за задоволяване на основни жизнени потребности - наем за общинско жилище,

¹ „European system of integrated social protection statistics - ESSPROS, Manual and user guidelines“, 2016 edition.

бенефициенти могат да бъдат самотни лица с трайно намалена работоспособност или с определени вид и степен на увреждане.

През 2015 г. са изразходвани 0.5 млн. лв. за обезщетения по функция „Жилищни нужди“.

Функция „Социално изключване, неклассифицирано другаде“

Докато другите функции се отнасят до лица, които са изложени на ясно определени рискове или нужди (възрастни хора, лица с увреждания, безработни и т.н.), то функция „Социално изключване, неклассифицирано другаде“ се отнася за „социално изключените“ или „тези в риск от социално изключване“.¹

Концепцията за социалното изключване е с много измерения: на първо място, тя се отнася до недостатъчно ниво на доходите (бедност), но също и до несигурност по отношение на здравето, образованието и заетостта.

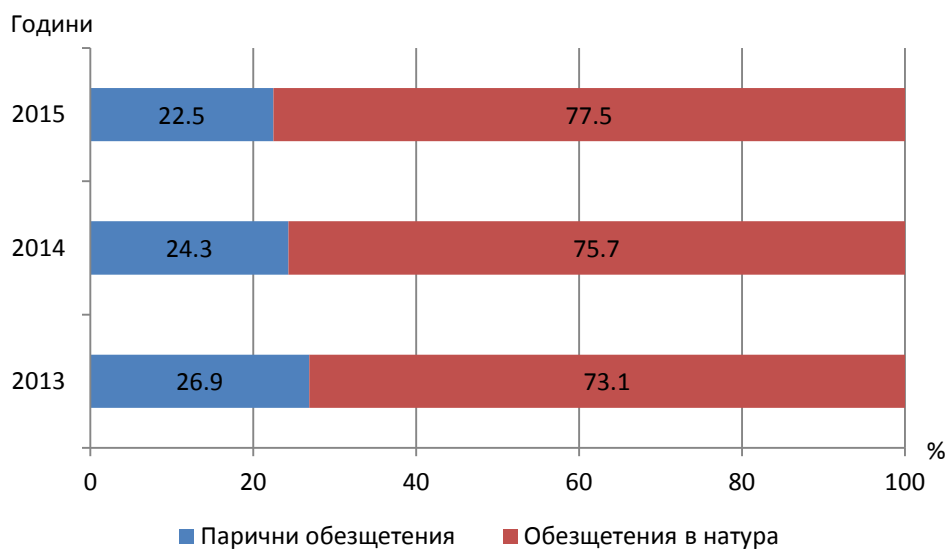
През 2015 г. изплатените обезщетения по функцията са в размер на 243.8 млн. лв., или с 2.5% повече спрямо предходната година. За парични обезщетения - месечни и еднократни, са отделени 54.8 млн. лв., или 22.5% от общите разходи по функцията. Спрямо предходната година през 2015 г. средствата, отделени за парични обезщетения, намаляват с 5.3%, а относителният им дял от общите разходи намалява с 1.8 процентни пункта.

Общият размер на изплатените обезщетения в натура през 2015 г. е 189.1 млн. лв., или с 5.0% повече спрямо предходната година. Обезщетенията в натура, изплатени по функцията, включват разходи за настаняване в кризисен център, наблюдавано жилище, преходно жилище, център за временно настаняване или приют, както и разходи за различни социални услуги, предлагани в клубове за пенсионера, инвалида и др., центрове за обществена подкрепа, центрове за работа с деца на улицата. Включват се още целевите помощи за отопление, еднократна целева помощ за издаване на лична карта, еднократни помощи за покриване на разходите за дневни и квартирни на лицата, получили разрешение за лечение в чужбина от Министерство на здравеопазването, еднократна целева помощ - предоставяне на индивидуални пакети храни, дентална помощ на ветераните от войните, извън обхвата на основния пакет от здравни дейности, гарантиран от НЗОК. Относителният дял на изплатените обезщетения в натура в общите разходи по функцията е 77.5%, или с 1.8 процентни пункта повече спрямо 2014 година.

¹ „European system of integrated social protection statistics - ESSPROS, Manual and user guidelines”, 2016 edition.

Фиг. 5. Относителен дял на разходите по видове, функция „Социално изключване, неклассифицирано другаде“, 2013 - 2015 година

Методологични бележки

Европейската система за интегрирана статистика на социалната защита (ESSPROS) е специфичен инструмент за получаване на сравними, актуални и точни данни за социалните плащания и тяхното финансиране на ниво Европейски съюз.

Статистическата единица в ESSPROS се нарича „схема за социална защита”. Схемите следва да осигуряват закрила срещу определен риск или необходимост и/или да обхващат определени специфични групи бенефициенти. Поддържат се от институционални единици, като самата институционална единица може да оказва съдействие на повече от една схема за социална защита, в случай че административат и осигуряват много различни типове социални обезщетения. Отчитайки особеностите в системата за социална защита в България и съобразно европейските дефиниции и критерии, са класифицирани следните схеми:

1. Фонд „Пенсии”
2. Фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност”
3. Фонд „Трудова злополука и професионална болест”
4. Фонд „Общо заболяване и майчинство”
5. Фонд „Безработица”
6. Учителски пенсионен фонд
7. Професионални пенсионни фондове
8. Универсални пенсионни фондове
9. Национална здравна каса
10. Допълнително здравно осигуряване
11. Здравни грижи, пряко финансирани от правителството
12. Подпомагане на семейства с деца и закрила на детето
13. Социално подпомагане
14. Социална интеграция на хората с увреждания
15. Активни мерки за заетост
16. Социални стипендии
17. Социални услуги, предоставяни от общините
18. Социални помощи и обезщетения, изплащани от работодателя.

В основния модул социалните обезщетения се класифицират **по функция и тип**.

Функцията на социалното обезщетение се отнася до първоначалната цел, за която се осигурява социална закрила, независимо от законодателните или институционалните постановки. Разграничават се осем функции на социална закрила:

- Болест/Здравна грижа
- Инвалидност
- Навършена възраст/Старост
- Наследници
- Семейство/Деца
- Безработица
- Жилищни нужди
- Социално изключване, което не е класифицирано другаде.

www.nsi.bg

Функционалното разпределение се прилага при плащанията за социална защита, но не и при постъпленията, тъй като един вид приходи могат да бъдат използвани за финансиране на няколко различни функции.

Класификацията на социалните обезщетения по тип е представена на две нива: първо - кратка **обща класификация**, която по принцип се отнася до всички функции, и второ - по-подробна класификация, където точките се отнасят само за една или ограничен брой функции. Общата класификация включва парични обезщетения, които могат да бъдат обезщетения в брой (периодични или еднократна сума) и обезщетения в натура.

Социалните обезщетения са два вида: за които се прилага подоходен критерий и за които не се прилага това условие. Социални обезщетения, за които се прилага подоходен критерий, са тези, които изрично или косвено зависят от дохода и/или състояние под определено ниво на бенефициента. Не е необходимо определеното ниво да е точно дефинирано на национално ниво, то може да бъде различно за отделните схеми и може дори да се различава за различните типове обезщетения, осигурявани от една отделна схема.

С цел подобряване на обхвата и методологията на изследването през 2017 г. беше направена ревизия на данните за следните схеми и години: схема 9 - от 2013 г., схема 11 - от 2013 г., схема 12 - от 2010 г., схема 14 - от 2010 г., и схема 17 - от 2008 година.

Повече информация и данни за приходите и разходите за социална защита могат да бъдат намерени на сайта на Националния статистически институт, раздел „Социална защита“ (<http://www.nsi.bg/bg/node/4061>), както и на Информационна система „Инфостат“ (https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=45).